

DEYİŞ BİLİMİ AÇISINDAN BÂBÜR DİVANI'NDA YİNELEMELER

Repetitions in the Bâbur Divan in Terms of Stylistics

Emine GÜLER*

ÖZ: Kaynağını söz biliminden alan ve Doğu'da belagat; Batı'da retorik bağlamında ele alınan *deyiş bilimi*, bağımsız bir bilim alanı olarak 20.yy.dan sonra varlık göstermiştir. Yazınsal yapıtların iç yapılarını meydana getiren dil kullanımlarının çeşitli kuramlar doğrultusunda incelenerek çözümlenmesinde deyiş bilimi ilkelerinden yararlanılır. Özellikle şiir dili, özlü ve imgeli anlatımı ve ezgili yapısı nedeniyle dil biliminin ve ondan doğan diğer disiplinlerin ilgilendiği en önemli konular arasında yer alır. Bu disiplinlerden biri olan *deyiş bilimi*; metinlere ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilimi açısından bütüncül olarak yaklaşır. Divan şiiri ve deyiş bilimi, çalışma sahaları ve yöntemleri bakımından farklılıklar göstermesine karşın şiir dili çözümlemesi açısından ortak bir inceleme alanına sahiptir. Divan şiirindeki ahenk öğeleri ile deyiş biliminin ilkeleri (koşutluk, yineleme, önceleme ve sapma) arasında paralellik vardır. Bu çalışmada Çağatay Türkçesi müelliflerinden şair-hükümdar Bâbür'ün *Divan*'ındaki yinelemeler ses bilgisel, biçim birimsel, söz dizimsel, anlam bilimsel ve metinsel açıdan tasnif edilerek tanıklanmıştır. İnceleme sonucu Bâbür'ün, klasik edebiyatın estetik gaye ve anlayışına uygun olarak farklı yineleme türlerini kullandığı; böylece şiirlerinde ahengi sağlayarak sanatsal üslubunun temel yapısını oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Deyiş Bilimi, Yinelemeler, Bâbür Divanı, Çağatay Türkçesi

ABSTRACT: Rooted in rhetoric and examined in the context of eloquence in the East and rhetoric in the West, stylistics has established itself as an independent scientific discipline only after the 20th century. The principles of stylistics are utilized in analyzing and interpreting literary works by examining the linguistic structures that constitute their internal composition through various theoretical frameworks. Particularly, poetic language due to its concise and figurative expression as well as its melodic harmony has been one of the primary subjects of interest for linguistics and its related disciplines. One such discipline, stylistics, approaches texts holistically from the perspectives of phonology, morphology, syntax, and semantics. Although Divan poetry and stylistics differ in their fields of study and

* Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Burdur, gulereminee@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5287-8702



OPEN ACCESS

© Copyright 2023 Güler

Geliş Tarihi / Received: 07.04.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 27.05.2025

Yayın Tarihi / Published: 21.07.2025

methodologies, they share a common analytical ground in the examination of poetic language. There is a parallel between the elements of harmony in Divan poetry and the principles of stylistics, such as parallelism, repetition, foregrounding, and deviation. In this study, the repetitions in the Divan of the Chagatai Turkish poet-ruler Babur Shah have been classified and analyzed from phonological, morphological, syntactic, semantic, and textual perspectives. The analysis reveals that Babur employed different types of repetition in his poetry, aligning with the aesthetic goals and principles of classical literature. Through this, he ensured the harmony of his poems and established the fundamental structure of his artistic style.

Keywords: Stylistics, Repetitions, Babur's Divan, Chagatai Turkish

Cite as / Atıf: GÜLER, E. (2025). Deyiş Bilimi Açısından Bâbü'r Divanı'nda Yinelemeler. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 15(30), 405-435. <https://doi.org/10.33207/trkede.1671636>

Yayın Tarihi	21 Temmuz 2025
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır.
	
Date of Publication	21 July 2025
Reviewers	A Internal (Editor board member) Content review: Two External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes
Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr

Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License. 

Giriş

Stilistik, biçem bilimi, üslup bilimi gibi adlar da verilen *deyiş bilimi*; bir edebî metni içerik ve biçim bakımından incelemede kullanılabilecek çözümleme yöntemlerinden biridir. Yazınsal yapıtlardaki dil kullanımları, gündelik dilden farklı olarak bazı deyiş özellikleri gösterir. *Deyiş bilimi*, bu deyiş özelliklerini dil bilimsel açıdan inceler.

Deyiş bilimine kaynaklık eden *söz bilimi* üzerine araştırmalar, MÖ 5. yy.a uzanır. Sokrates'in çağdaşı olan Gorgias; “karşıtlam (antithesis), ünlü yinlemesi (assonance), örnekleme (analogy), yerine (allegory), eğretileme (metaphor), ündeş (pun), yinlemeler (repetitions)” gibi söz sanatlarına ve çeşitli devrik tümce biçimlerine adlar vererek bunların nasıl kullanılacağını gösteren ilk söz bilimcilerdendir. MÖ 85-84 yıllarında Çiçero, söz biliminin *öğretmek (docere)*, *inandırmak (movere)* ve *hoşnut etmek (debatere)* olmak üzere üç amacının olduğunu belirtir (Özünü, 2001: 31-32).

Klasik söz biliminin bir dalı olan deyiş biliminin bağımsız bir bilim alanı olarak görülmesi, Cenevre Dil Bilimi Okulu temsilcilerinden olan C. Bally'nin 1951 yılında kaleme aldığı eseri *Traité de Stylistique Française* vasıtasıyla olmuştur. Bally'den sonra deyiş bilimi çalışmaları yaygınlaşmış; Prag Dil Bilimi Okulunun da etkisiyle *yeni söz bilimi* çalışmaları önem kazanmaya başlamıştır. *Yeni söz bilimi*; *klasik söz biliminin deyiş* (eluculio) bölümünü esas alarak yazın yapıtlarını irdelemeye çalışmıştır. Bu dönemde *Roman Jakobson'un* görüşleri ile şekillenen deyiş bilimi, yazınsal yapıtların iç yapılarını meydana getiren dil kullanımlarını çeşitli kuramlar doğrultusunda incelemeye başlamıştır (Özünü, 2001: 34).

Deyiş biliminin başlıca çalışma alanı olan şiir dili; dil bilimi ve ondan doğan diğer yaklaşımların ilgilendiği en önemli konular arasında yer almıştır. Aksan'a göre (2016: 26) şiir, ses yönüyle *ses bilimi*; sözcük seçimi, ses denkliklerinin oluşturulması, söz sanatları açısından *anlam bilimi* ve *ruh bilimi*; iletişimin bir türü olarak *iletişim* ve *gösterge bilimi* alanlarına ve

dolayısıyla yine dil biliminin kapsamına girer. Özünlü (2001: 42) deyiş biliminin, şiir çözümlemelerine açık ve rasyonel bir temel sunmaya çalıştığını belirterek yazınsal yapıtları yorumlama süreçlerinin daha bilinçli bir biçimde ele alınmasına odaklandığını vurgular. Deyiş bilimi yaklaşımları metinleri ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilimi açısından bütüncül olarak ele alır.

Divan şiiri ve deyiş bilimi, çalışma alanları ve yöntemleri bakımından farklılıklar gösterse de edebî dilin kullanımı açısından ortak bir inceleme alanına sahiptir.

“Aruz veznindeki uzun-kısa hecelerin oluşturduğu birimlerin sıralanışlarındaki düzen ile redif ve kafiye özelliklerine dayalı ritim olgusu, beyitleri oluşturan paralel ve simetrik söz yapılarındaki uyum ve denge, şiirin anlambilim alanını zenginleştiren edebî sanatlar, uzak çağrışımları imleyen alışılmamış bağdaştırmalar, ahengi sağlayan ses ve söz tekrarları, vurguyu öne çıkaran yinelemeler gibi üslupla ilgili tüm öğeler, divan şiirinin dilini ve edebî değerini yansıtan biçem özellikleridir” (Öztekin, 2010: 586).

Bu biçem özellikleri, divan şiirinde ahengi sağlayan unsurlardır (Saraç, 2012; Macit, 1996). Divan şiirindeki bu ahenk öğeleri deyiş biliminde *koşutluk*, *yineleme*, *önceleme* ve *sapma* gibi dil kullanımlarını karşılamaktadır. Divan şiirinde farklı tekniklerle yapılan söz tekrarları ile deyiş bilimindeki *yinelemeler* arasında belirgin paralellikler vardır.

Bu ortaklıklar dolayısıyla klasik edebiyat ürünleri, deyiş bilimi yaklaşımlarıyla çözümlenmeye elverişli bir yapı arz etmektedir.¹ Çağatay Türkçesi Dönemi de klasik edebiyatın koşut özelliklerinin deyiş bilimi yaklaşımlarıyla yeniden ele alınmasına imkân sunacak ölçüde zengin bir dil malzemesi sunar.

Çağatay sahası müelliflerinden Bâbü'r Şah, Hindistan'da kurulan Türk devletinin hükümdarı ve aynı zamanda çok yönlü edebî kişiliği ile farklı türlerde eserler kaleme almış bir şair-sultandır. Çağdaşı Şah İsmail, Şeybani Han, Hüseyin Baykara ve Kanuni Sultan Süleyman gibi edebiyatla ilgilenen Bâbü'r, 16. yy. Doğu Türkçesine büyük katkılar sağlamıştır. Bâbü'r, 15.yy.da Çağatay sahasında Ali Şîr Nevâyî ile özgün bir nitelik kazanan divan şiiri estetiğinin 16.yy.da da sürmesini sağlamıştır. Yücel (1995: 12), onu “şair,

¹ Deyiş bilimi ilkeleri doğrultusunda çağdaş ve klasik edebiyat ürünleri üzerine pek çok çalışma yapılmıştır: Öztekin (2002; 2010), Güneş (2011), Bahadır (2011), Özkan (2011), Düşgün (2011), Kirkiz (2013), Kayhan (2013), Hirik (2018), Burgucu (2019), Karabulut (2019), Çakır (2020), Güler (2021), Karataş (2021), Kotan (2022), Gümüş (2023), Yıldırım (2023), Bayraktar (2024), Demirel Kamanlı (2024), İldırı (2025), Yıldız (2025) vb.

edebiyat nazariyatçısı, bestekâr, hat mucidi (Bâbüri yazı); mimarlık, peyzaj mimarisi, botanik, zooloji, astronomi, İslam fıkhi gibi birçok konuyla ilgilenen çok yönlü bir insan” olarak niteler. Bu çok yönlü ilgi alanları, müellifin eserlerine de yansır (Yıldız, 2023: 17-18). Orta Asya, Afganistan ve Hindistan hakkında bilgiler içeren tarihî ve otobiyografik eseri *Bâbürnâme (Vekayi)*; Nevâyî'nin aruzla ilgili eseri *Mizanü'l-Evzan*'a karşılık yazdığı *Aruz Risalesi*; Müslümanlara Hanefî mezhebinin inançlarını, kurallarını öğretmek amacıyla yazdığı manzum eseri *Mübeyyen*; Timurlular dönemi mutasavvıflarından Ubeydullah Ahrar'a ait tasavvuf ahlakını anlatan Farsça risalenin çevirisi olan *Risâle-i Vâlidîyye* sözü geçen eserleridir. Çalışmanın konusunu teşkil eden eseri ise şiirlerini topladığı *Divan*'ıdır. Eserdeki şiirler, deyiş bilimi ilkelerinden *yinelemeler* açısından incelenmiş; tespit edilen yinelemeler türlerine göre sınıflandırılarak tanıklanmıştır.

1.Yineleme

Şiirde ahengi sağlayan unsurlardan biri olan *yineleme*, estetik ve ritim kaygısı taşıyan şairlerin, yeni çağrışımlar oluşturmak üzere metindeki herhangi bir dil bilimsel unsura yeniden yer vermesidir. Boztaş (1994: 173), özellikle şiir dilinde sözcüklerin birbirleriyle olan bağının gündelik dildeki sözcüklerin birbiriyle olan bağından daha düzenli ve daha sıkı kurallara bağlı olduğunu ifade eder. Şiir dilinde sanatsal özelliklerin ağır bastığını ve dilin doğal kullanımının ötesinde yeniden kurulduğunu belirtir.

Sözün daha etkili olabilmesi, ifadelerin günlük dil kullanımından farklı bir yolla sunulabilmesi için şairler kullandıkları sözcüklere yeni işlevler, yeni anlamlar kazandırmaya çalışır. *Yinelemeler* de sözün etkisini arttırmak için kullanılan yollardan biridir.

Klasik edebiyat incelemelerinde söz sanatları kapsamında *tekrir* olarak adlandırılan bu tekrarlar, anlamı kuvvetlendirmek amacıyla kullanılır. İfadeye açıklık kazandırmanın yanı sıra okurun dikkatini tekrar edilen kelimeye çekme ve bu yolla sözün etkisini arttırma amaçlanır. Bu yönüyle *tekrir*, vezin ve kafiye gibi şiirin asli unsurları arasında yer alır. Tekrarlanan kelimeler aynı zamanda tekrarlanan sesler vasıtasıyla sözün ahenkli olmasını da sağlar. Bu doğrultuda yinelemeler *tekrir* sanatı yanında “reddü'l-acüz ale's-sadr, iade, akis” gibi söz sanatlarını da içerir (Saraç, 2004: 178).

Deyiş bilimsel açıdan ise yinelemeler *ses bilgisel*, *biçim birimsel*, *söz dizimsel*, *anlam bilimsel* ve *metinsel* açılardan ele alınır. *Biçim birimsel yinelemeler*, “bağlaç yinelemesi (polysyndeton), önyineleme (anaphora), artyleneleme (epistrophe), zıt koşut yineleme (epanalepsis), kıvrımlı yineleme (anadiplosis), tırmanma (climax), zıt yapılı yineleme (antimetabole),

çaprazlama (chiasmus), çok ekli yineleme (polyptoton), ikizleme (gemination), koşut (paralel) yineleme (symploce), çapraz yineleme (antistrophe), ek yinelemesi (homoioteleuton)” gibi başlıklarda incelenir (Özünü, 2001: 115-126).

Çalışma kapsamında Klasik Dönem Çağatay edebiyatı müelliflerinden Bâbü Şah’ın *Divan*’ında geçen yinelemeler, Özünü’nün (2001: 114-128) yineleme tasnifine göre belirlenmiş ve tanımlanmıştır. Zıt yapılı yineleme, çaprazlama, tırmanma ve anlam bilimsel yineleme türlerinde örnek beyitlerin anlamsal içeriği esas alındığından Türkiye Türkçesine aktarım yapılarak açıklanmıştır. Biçim birimsel yinelemeler incelenirken ön ve artıyineleme dışında Kotan’ın (2022: 30) *iç/odak yineleme*; Tanyeri’nin (2023: 687) *ara yineleme* olarak adlandırdığı yineleme türüne de yer verilmiştir.

1.1.Ses Bilgisel Yinelemeler

Aynı veya farklı birden fazla sesin aynı anda kulağa hoş gelecek bir biçimde uyum içinde bulunması *armoni* olarak adlandırılır ve özellikle sanat gayesiyle verilen edebî eserlerde bu uyumun sağlanmasına dikkat edilir. Şiir dilinde de sesli harflerin (asonans) ve sessiz harflerin yinelenmesi (aliterasyon) ses düzeyinde bir uyum ve ritim oluşturarak ahengi sağlar. Selçuk (2019: 485), armonide ünsüz tekrarlarının ünlü tekrarlarından daha etkili olduğunu, ünlülerin genellikle ünsüzlerle birlikte bir ahenk sağladığını belirtir. Sesle anlam arasında doğrudan bir ilişkinin bulunduğunu savunan kuramcılar için ses tekrarları ahenkten ziyade anlamı çağırان bir yoldur (Özünü, 2001: 115).

Değiş bilimi açısından *ses bilgisel yineleme* olarak adlandırılan bu durum, şiir dilinde bazı seslerin sık yinelenerek şiire müzikalite katıldığı yineleme türüdür (Boztaş, 1994: 175). *Bâbü Divanı*’nda asonans ve aliterasyon olarak değerlendirilebilecek örnekler şu şekildedir:

1.1.1.Ünlülerle Yapılan Ses Bilgisel Yinelemeler

“Kālğan köñ[ü]lümni alğa sên bat
Alğan nazarıñnı salğa sên bat” (126/38) (Yücel, 1995: 195).

“Ġâfil olma devlette özni salma miñnette
Tēñri bērūr elbette devlet iste himmet tut” (103/3) (Yücel, 1995: 179).

“Nēge kim bu kişilerni kâdir
Ėyledi sēvmeki üçün zâhir” (4/27) (Yücel, 1995: 102).

“Dēdim ēmdi murâdıma yēttim
Bilmedim kim ġalat hayâl ēttim” (129/18) (Yücel, 1995: 203).

Bazı örneklerde birden fazla ünlünün yinelendiği görülür:

“Ol perî ‘ışkıda bâbü can bērip ēy ehl-i ‘ışk
‘ışk etvârını ‘ışk ehliğa müşkil kılgu dēk” (19/5) (Yücel, 1995: 129).

“Körgeç ok közüme sürtüp öptüm
Öpkeç ok başıma koyup koştum” (131/4) (Yücel, 1995: 209).

“Tün ü kün fikr ü hayâlîm bu durur
Ay u yıl tavrım u hâlîm bu durur” (131/7) (Yücel, 1995: 209).

1.1.2.Ünsüzlerle Yapılan Ses Bilgisel Yinelemeler

“Cânımdın özge yâr-ı vefâ-dar tapmadım
Könlümdin özge mahrem-i esrâr tapmadım” (6/1) (Yücel, 1995: 121).

“Közümde muttaşıl ol ēgme kaç kerek bolsa
Kaşımda köz yaruğı ol kuyaş kerek bolsa” (12/1) (Yücel, 1995: 124).

“Sēniñ ‘ışkıñda ēy nâ-mihribân bî-hânümân boldum
Dēmen bî-hânümân âvâre-i ēkki cihân boldum” (15/1) (Yücel, 1995: 126).

“Yok turur ger yâr yoktur tâkat u şabr u şekîb
Yâr eger bardur cefâ vü cevîr ü miñnet bardur” (64/2) (Yücel, 1995: 156).

Bazı örneklerde birden fazla ünsüzün yinelendiği görülür:

“Bârî baray eşikige bu nevbet ēy köñül
Nēce ki barıp eşikige bâr tapmadım” (6/5) (Yücel, 1995: 121).

“Mēn dem-â-dem kan yutar mēn hicr ayağıdın nētey
Özgelerniñ câm-ı vaşlı gerçi mâl-â-mâldür” (26/3) (Yücel, 1995: 133).

“Kırpiki dēk hançerin el köksige kirgen zamân
Küzüme her kırpikin yâ rab ki kılğıl hançeri” (55/4) (Yücel, 1995: 151).

1.2.Biçim Birimsel Yinelemeler

Şiir dilinde bazı sözcüklerin, yapım ve çekim eklerinin; bağlaç, ünlem gibi cümle dışı unsurların yinelenmesi biçim birimsel yinelemeleri oluşturur. “Sözcüklerin dil bilgisel işlevleri aldıkları eke göre belirlenen Türkçede herhangi bir tümce ögesinin yeri söz dizimi kurallarına göre kısıtlanmadığından Türkçede biçim birimsel yinelemeler çok sık kullanılır” (Özünü, 2001: 117-122).

1.2.1.Bağlaç Yinelemesi (Polysyndeton)

Mısralarda, beyitlerde ya da bentlerde aynı bağlaçların ya da tekrarlı bağlaçların yinelenmesi ile biçim birimsel bir uyum sağlanır. *Bâbü*

Divanı'nda Türkçe kökenli ve yabancı kökenli bağlaçların yinelendiği beyitler şöyledir:

“Tün **ü** kün fikr **ü** hayâlim bu durur
Ay **u** yıl tavrım **u** hâlim bu durur” (131/7) (Yücel, 1995: 209).

“Tekellüm iyleride tili **vü** tişi **vü** lebi
Biri ‘aķķ **ü** biri inçü **vü** biri mercân” (100/2) (Yücel, 1995: 177).

“Luţf et **ki** harâb boldı hâlim
Raķm êyle **ki** kalmadı mecâlim” (126/16) (Yücel, 1995: 128).

“Hammâm **ki** erk içide peydâ kıldım
Sağınma **ki** sûdudın teberrâ kıldım” (208/1) (Yücel, 1995: 233).

Yapıları gereği ahengi sağlamaya elverişli tekrarlı bağlaçlar eserde sıkça geçmektedir:

“Nê yâr vefâ kılgusı âhır **nê** harîf
Nê sayf u şitâ kalgusı bâķi **nê** harîf” (330/1) (Yücel, 1995: 263).

“Yâ kahr u gâzab bile meni tofraķ kıl
Yâ bahır-ı ‘inâyetinde müstağraķ kıl” (195/1) (Yücel, 1995: 229).

“Gehî şahrâ ‘izâr-ı lâle şeklidin êrür gül-gûn
Gehî şahn-ı çemen gül çihresidin erguvânîdür” (71/2) (Yücel, 1995: 160).

“Hem hûsniniğ benefşe vü gül bende berdesi
Hem serv irür çemende bir âzâd-gerdesi” (498/1) (Yücel, 1995: 300).

“Eger muşlih men er müfsid ü **ger** ‘âşık men er ‘âbid
Nê işiğ bar seniğ zâhid meniğ nê ihtiyârım bar” (37/4) (Yücel, 1995: 140).

Hem tekrarlı bağlaçların hem de müstakil bağlaçların bir arada bulunduğu örnekler de vardır:

“Yâ luţf **u** ‘inâyet ança kıl kim köterey
Yâ kahr **u** gâzabı tâtatım barıça kıl” (334/2) (Yücel, 1995: 264).

“Bu tilbe **vü** medhûş dil **ü** cânğa ni hoştur
Geh kahr **u** ‘itâbı **geh** ‘işve **vü** nâzı” (62/4) (Yücel, 1995: 155).

1.2.2.Önyineleme (Anaphora)

“Ritim ve anlam ağırlığının ön planda olduğu bu yineleme türü, birbiri peşi sıra gelen tümcelerın baş tarafındaki sözcük ya da sözcük gruplarının yinelenmesiyle yapılır” (Özünlü, 2001: 118). Eski Türk şiiri kuruluşunda

görülen mısra başı kafiyesiyle benzerlik arz eder. Bu yinelemeler, şiirde ahenk kurmak yanında söze tekrar dönebilmek için koşut bir yapı hazırlar.

Bâbü'r Divanı'nda farklı sözcük türleri ve gruplarıyla önyineleme yapılmıştır:

Tek Sözcükle Yapılan Önyinelemeler

Eserde isimlerin yinelenmesiyle yapılan önyinelemeler şunlardır:

“**‘İşk** ile dīvâneliğda bolmışam şâhib-kemâl
‘İşk ehli emdi bâbü'rni degey siz zû-fünûn” (46/7) (Yücel, 1995: 145).

“**Köñül**de hasreti ol aynıñ ağzınıñ çü bî-haddür
Köñül gûyâ ki mundın dūr tutuptur gönçe endâmın” (38/3) (Yücel, 1995: 140).

“**Çağır** kerek ki içip nerm bolsa barça yigitler
Çağır kitür barı hûblar çağırğa tüşküleridür” (396/2) (Yücel, 1995: 280).

“**Hış** ol burunğı zamânlar ki ötti vü bardı
Hış ol kişi ki zamânını yahşı ötkerdi” (433/1)² (Yücel, 1995: 289).

Zamirlerin yinelenmesiyle yapılan önyinelemeler şunlardır:

“**Mëniñ** birle nêçe kim yok ma ‘âşı
Mëniñ başım dağı ol yâr taşı” (345/1) (Yücel, 1995: 267).

“**Sëndin** ayrıldım êse boldı nasîbim hâr-ı ğam
Sëndin êy gül emdi bâbü'r bir zamân ayrılmağay” (63/5) (Yücel, 1995: 156).

“**Siz** körgeñ dek êsen selâmettür biz
Siz dağı êsen bolğa siz inşâ-allâh” (198/2) (Yücel, 1995: 230).

Sıfatların yinelenmesiyle yapılan önyinelemeler şunlardır:

“**Bu** hey’etiñni körüp kılsa vehm mihr yèridür
Bu nâ-murâd ki koydı başını yahşı at üçün” (391/2) (Yücel, 1995: 278).

“**Ol** şafhada mên hayâl kılğan yanlığ
Ol yârğa müşkilimni taķrîr êtkil” (172/2) (Yücel, 1995: 224).

“**Her** yanga ki ‘azm êtsem yanımda barur miñnet
Her sarı ki yüzlense utrumğa këlür kayğı” (69/2)³ (Yücel, 1995: 159).

² Beyitte aynı zamanda *bağlaç yinelemesi* de vardır.

³ Beyit, *önyineleme* yanında *anlam bilimsel yineleme* ve *söz dizimsel yineleme* de içerir.

“Yüz hamd aña kim hamdin anıñ ehl-i maḳâl
Yüz yıl dëseler tüketmeki emr-i muḥâl” (260/1) (Yücel, 1995: 246).

“Nê fikrî kim sêniñ fikriñ êmes ol fikr irür bâṭıl
Nê ‘ömrî kim öter sênsiz êrür ol ‘ömr bî-hâşıl” (73/1) (Yücel, 1995: 161).

“Barı aḥbâbnı kılıp mesrûr
Barı a‘dâmı êylediñ maḳhûr” (129/15) (Yücel, 1995: 203).

Zarfların yinelenmesiyle yapılan önyinelemeler de tespit edilmiştir:

“Nêçe körsetsem vefâ vü mihr êter cevır ü cefâ
Nêçe kim mên zâr mên mêndin ol ay bî-zârdur” (64/3)⁴ (Yücel, 1995: 156).

Birden Fazla Sözcükle Yapılan Önyinelemeler

“Ḳaysı bir âzârın aytay cânıma aḡyârınñ
Ḳaysı bir aḡrıṭṭanın köñlümni dëy dil-dârınñ” (76/1) (Yücel, 1995: 163).

“Ḳaysı miḥnet birle ârmânın vefâsız vaslınñ
Ḳaysı miḥnet birle rencin fûrḳat-i ḥûn-ḡârnınñ” (76/3) (Yücel, 1995: 163).

“Sêniñ sarı bardı köñül istep tapa alman
Sêniñ sarı barḡan ḳanı êy yâr nê boldı” (111/4) (Yücel, 1995: 183).

“Bîzâr boldı köñlüm âzürde kıldı çün yâr
Bîzâr bolḡay andın âzâr tapsa nâ-çâr” (353/1) (Yücel, 1995: 269).

1.2.3.Artyineleme (Epistrophe)

Artyineleme, önyinelemenin tersi olarak art arda gelen mısraların sonundaki sözcük ya da söz gruplarının yinelenmesiyle yapılır. Şiirde ritmi sağlamak yanında tümce sonundaki sözcüğün anlamını pekiştirmek ve vurgulamak için de kullanılır (Özünlü, 2001: 118). Klasik Türk edebiyatında, redifli şiirlerin ilk beyitlerinde (matla) artyinelemeye rastlanır (Öztekin, 2002: 85). Fakat redif, mısra sonlarında aynı işlevdeki eklerde de görülebilirken artyineleme sözcük düzeyinde gerçekleşir. *Bâbürr Divanı*’nda farklı sözcük ve söz grupları ile yapılmış bir ya da daha fazla sözcükten oluşan çok sayıda artyineleme vardır. Tek sözcükle yapılmış artyinelemelere şu beyitler örnek gösterilebilir:

“Ḡurbet ü hicrânḡa ḳaldım âḥ ol cân **êlḡidin**
Cânḡa yêttim êmdi ḡurbet birle hicrân **êlḡidin**” (7/1) (Yücel, 1995: 121).

“Sêniñ ‘ışḳında êy nâ-mihribân bî-ḡânümân **boldum**

⁴ Beyitte aynı zamanda bağlaç yinelemesi de mevcuttur.

Dêmen bî-hânûmân âvâre-i êkki cihân **boldum**” (15/1) (Yücel, 1995: 126).

“Saçının sevdâsı tüşti başıma baştın **yana**
Tîre boldı rûzgârım ol kara kaçtın **yana**” (9/1) (Yücel, 1995: 122).

Eserde birden fazla sözcükle yapılmış arytineleme örnekleri şöyledir:

“Dêgil dil-dârlık **mundağ bolur mu**
Tarîk-i yârlık **mundağ bolur mu**” (125/4) (Yücel, 1995: 191).

“Bir dağı yâd **êtmediğ bu nêçe yıl**
Hâtırım şâd **êtmediğ bu nêçe yıl**” (128/7) (Yücel, 1995: 199).

“Şâhım **sağa ma ‘lûm êmestür nê kılay**
Âhım **sağa ma ‘lûm êmestür nê kılay**” (234/1) (Yücel, 1995: 239).

“Tüz **âh zahîr-i dîn muhammed bâbûr**
Yüz **âh zahîr-i dîn muhammed bâbûr**” (236/1) (Yücel, 1995: 240).

1.2.4.İç/Odak Yineleme

İç kafiye'nin temelini hazırlayan bu tekrarlar beyitlerde uyumu sağlamakta, kimi zaman da durak görevinde kullanılmaktadır (Kotan, 2022: 30; Tanyeri, 2023: 687). Özünlü (2001) çalışmasında bu yineleme türüne yer vermez. *Bâbûr Divanı*'nda art ve önyineleme kadar iç/odak yineleme yapıldığı da görülmüştür:

“Közüm **ki** haşı erdi anıñ maṭlûbı
Yüz şükr **ki** rûşen etti köz mektûbı” (368/1) (Yücel, 1995: 273).⁵

“Hem-derd yârî kanı **kim** bir ğam-güsârî kanı kim
Ebr-i bahârî kanı **kim** bâbûr kibi yığlay bile” (101/5)⁶ (Yücel, 1995: 178).

“Devrân ğamın ber-bâd **kıl** ‘işret öyin âbâd kıl
Cân u köñülñi şâd **kıl** âvâz-ı çeng ü ney bile” (101/3) (Yücel, 1995: 178).

“Cihândın maña ğam **bolsa** ulusdın ger elem bolsa
Nê ğam yüz munça hem **bolsa** sênin dek ğam-güsârım bar” (37/3) (Yücel, 1995: 140).

1.2.5.Zıt Koşut Yineleme (Epanalepsis)

“Zıt koşut yineleme, dize veya bölüm başlarındaki ifadelerin sonlarda yinelenmesi şeklinde oluşturulur” (Özünlü, 2001: 119).

⁵ *Bağlaç yinelemesi* olarak da değerlendirilebilir.

⁶ *Bağlaç yinelemesi* olarak da değerlendirilebilir.

“Zıt koşut yineleme aracılığıyla dizenin ilk sözcüğü, şiirin anlam ve ses tabakasında önemli bir konuma sahiptir. Şiire ait ses düzeni kendi içerisinde kıvrılarak veya zıt paralel bir yolu takip ederek dinamik bir özellik kazanmaktadır. Böylece şiir yinelemelerle güçlü bir ses düzenine kavuşur. Zıt koşut yinelemeler, şiirin dünyasında temaya katkıları bakımından da önemli bir yer tutmaktadır” (Kirkiz, 2013: 136).

Bâbü'r Divanı’nda zıt koşut yineleme kuran sözcükler kimi zaman aynı bölüğün ya da beytin başında ve sonunda bulunur:

“**Ħammâm** ki kıldım körüñiz kim eyyâm
Ohşattı anıñ barı işin maña tamâm
Köz yaşı vü köñül otı birle mên dek
Gül-çihreler isteben yörüydür **ĥammâm**” (207/1-2) (Yücel, 1995: 232).

“**Tapşurup** érdim köñülñi yârğa çün bardı yâr
Hem-reh éttim ĥaste köñlümñi ĥudâğa **tapşurup**” (56/6) (Yücel, 1995: 152).

Bazı örneklerde zıt koşut yineleme mısra temelinde yapılır:

“**Açmağay** közini tâ sökmekke ağzın **açmağay**
Yüzini **körsetmegey** tâ yüz cefâ **körsetmegey**” (92/4) (Yücel, 1995: 173).

“İsterem iy ‘ışk mëndin kalmağay nâm u nişân
Tofrağ ét cismimni dağı yelge bérğil **tofrağım**” (110/5) (Yücel, 1995: 183).

Bazı örneklerde zıt koşut yineleme hem ilk mısranın başında ve sonunda hem de ikinci mısranın sonunda yapılır:

“**Yaz** boldı vü boldı yana cennet kibi **yazı**
Ħoş ol kişi kim ‘ıyş ile ötkey kış u **yazı**” (62/1) (Yücel, 1995: 155).

Bazı örneklerde aynı sözcükle hem zıt koşut yineleme hem de kıvrımlı yineleme yapılmıştır:

“Kêl ki cânda fûrkatıñdin dâğ-ı hırmân **kalmasun**
Kalmasun ģamda köñül köñlümde ârmân **kalmasun**” (455/1) (Yücel, 1995: 293).

“Bardur andağ ki ‘ıyân èylep **mên**
Mên mübeyyende beyân èylep **mên**” (132/5) (Yücel, 1995: 211).

“**Ħoş** vaqt turur yaz velî mên **nâ-ĥoş**
Ħoş-vaqt bolur édim çağır bolsa édi” (238/2) (Yücel, 1995: 240).

Bazı beyitlerde zıt koşut yineleme ile kıvrımlı yineleme birlikte kullanılmıştır.⁷

**“Saçın şikestide bardur şikeste köñüller
Köñüller açılır açılrsa ol kara saçın”** (10/4) (Yücel, 1995: 123).

1.2.6. Kıvrımlı Yineleme (Anadiplosis)

Kıvrımlı yineleme; “Cümlelerin sonunda yer alan sözcüğün veya söz öbeğinin, daha sonra gelen cümlelerin başında yinelenmesiyle yapılır” (Özünlü, 2001: 120). Kıvrımlı yineleme ile mısranın/bölüğün anlamı bir sonraki birime taşınır. Divan şiirindeki edebî sanatlardan biri olan *iade*, deyiş bilimi terimi olan *kıvrımlı yineleme* ile benzerlik gösterir. İade, “Bir şiir içinde her beytin son sözcüğünü, ondan sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanmaktır. Bu sözcük, bir söz bölümü de olabilir” (Dilçin, 1997: 486).

Bâbü'r Divanı'nda kıvrımlı yineleme yapılan beyitler şöyle örneklendirilebilir:

**“Bar erçi bâ'ış-i yüz şûr u yüz günâh çağır
Çağır fırâkı helâk etti meni âh çağır”** (504/1) (Yücel, 1995: 301).

**“Ol perî ‘ışkıda bâbü'r can bërîp ey ehl-i ‘ışk
‘İşk etvârını ‘ışk ehliğa müşkil kılgu dek”** (19/5) (Yücel, 1995: 129).

Kıvrımlı yinelemeyi oluşturan sözcükler bazen aynı yapıda olmayabilir, farklı ekler alabilir:

**“Gam u derd ü elem bile toldum
Âhıru'l-emr nâ-ümîd oldum
“Nâ-ümîd olup oturup êrdim
Mütehayyir bolup turup êrdim”** (127/14-15) (Yücel, 1995: 197).

**“Bağmağıl sözlegüçiniñ özige
Özini koy nazar êtkil sözige”** (3/13) (Yücel, 1995: 99).

**“Ëvrülsem anıñ başığa tapşursam aña cân
Cânımğa heves oldur u başta bu hevâdur”** (86/4) (Yücel, 1995: 169).

**“Kalmadı hürmet ehl-i ‘âlemde
‘Âlem ü ‘âlem ehlidin yu elig”** (392/1) (Yücel, 1995: 279).

**“Tâ bargalı rûh dem biziñ meclisdin
Meclis ehligi nè rûh kaldı vü nè dem”** (256/2) (Yücel, 1995: 245).

⁷ Bazı çalışmalarda bu tür kullanımlar *karma yineleme* olarak adlandırılır (Kotan, 2022).

Kıvrımlı yinelemeyi oluşturan söz gruplarında sözcükler yer değiştirebilir:

“Yüzünü körsetip **köglümni aldı**
Alıp köglümni közdin meni saldı” (125/3) (Yücel, 1995: 191).⁸

Kıvrımlı yineleme yapılırken araya başka sözler girebilir:

“Nêçe maqdûr bar nêçe anı râyîçe **barğay sên**
Nêçe **barğan** sayı özünü bî-mikdâr tapkay sên” (99/3) (Yücel, 1995: 177).

“Uzatma munça hem bâbür **sözünü**
Bu **sözler** birle h’âr etme özünü” (125/13) (Yücel, 1995: 192).

“Kâşkî il birle ol meh-veş **hikâyet kılmasa**
Yâ **hikâyet kılğanını** el rivâyet kılmasa” (435/1) (Yücel, 1995: 289).

1.2.7.Çok Ekli Yineleme (Polypoton)

Aynı kökten türemiş sözcüklerle yapılan yineleme türüdür (Özünlü, 2001: 121). “Bu yineleme yapısında sesler de sözcüklerle birlikte tekrar ettiğinden bir ölçüde aliterasyon ve asonansın da tesiriyle beyte ve dolayısıyla şiire belli bir ahenk katıldığı görülür” (Uğur, 2024: 226). Bu yineleme türü, divan edebiyatındaki *ıştikak* sanatıyla kısmen benzerlik içerir (Dilçin, 1997: 483). Türkçenin çekimli bir dil olması sebebiyle bu yineleme örneklerine şiir dilinde sık rastlanır. *Bâbür Divanı*’nda da çok ekli yineleme örneği sık geçmektedir:

Farklı fiil çekim ekleri ve yapım ekleri almış sözcüklerle yapılan yinelemeler şöyle örneklendirilebilir:

“Cevrünü **körüp** mihni **körmey** kittim
Ger **körsem** ü **körmesem** buhl kılğay sên” (217/2) (Yücel, 1995: 235).

Kör- fiili yukarıdaki beyitte *-p* ve *-mAy* zarf-fiil ekleri ve şart kipinin olumlu-olumsuz 1. teklik şahıs ekleri almıştır. Dört farklı kullanım aynı beyitte yer alarak çoklu yineleme yapılmıştır.

“Deme nê **boldı** işiñ fikr kılğıl ey bâbür
Nê **bolsa** ol **bolur** erkin işimni fikr eteyin” (116/5) (Yücel, 1995: 186).

Bol- fiili aynı beyitte *görülen geçmiş zaman*, *şart* ve *geniş zaman* kipi ile çekimlenerek çok ekli yineleme yapılmıştır.

“Ey qorğan eli kaldı mu dermânlarıñız

⁸ Beyitte aynı zamanda *çapraz yineleme* de yapılmıştır.

Çıkmay nê durur bu cehl kılğanlarıñız
Cân dëk kişiler açlığın çün **çıka**dur
Siz **çıkmasañız çıksa** kerek cânlarıñız” (269/2) (Yücel, 1995: 248).

Çık- fiili yukarıdaki beyitlerde sırasıyla zarf-fiil eki, şimdiki zaman 3. teklik şahıs, şart kipinin olumsuzu 2. çokluk şahıs ve şart kipi 3. teklik şahıs çekimindedir. Bu çekimlerin birlikte kullanılmasıyla çok ekli yineleme yapılmıştır.

“Cânda birkişken okın **çekmek** maña rencî durur
Koyğıl ol oknı **çেকে**y dip renc **çekme** êy tabîb” (42/4) (Yücel, 1995: 142).

Çek- fiili yukarıdaki beyitte sırasıyla isim-fiil eki ile istek 1. teklik şahıs ve emir olumsuz 2. teklik şahıs çekiminde kullanılmıştır. Bu çekimlerin birlikte kullanılmasıyla çok ekli yineleme yapılmıştır.

Bazı beyitlerde birden fazla sözcüğün çok ekli yinelemeleri görülür:

“Âlem ehli birle ‘**âlemdin** maña sên sên garaž
Zât-ı pâkin **bolmasa** ‘âlemde âdem **bolmasun**” (80/4) (Yücel, 1995: 166).

Özellikle fiillerin farklı kip ekleriyle çekimlenebilmesi nedeniyle eserde çok ekli yinelemelerin çoğunlukla fiillerde gerçekleştiği görülür:

“Bu güşşada mên helâk **bolğum** âhır
Bolğay mu atımnı tanıp âyâ râmım” (377/2) (Yücel, 1995: 275).

“**Ayrılğalı** êy nigâr sêndin
Ayrıldı hûş u qarâr mêndin” (126/8) (Yücel, 1995: 193).

“Yarım kêçeler **kêlür êrdi** burun
Bu tün **kêlmedi** âh yârim kanı” (53/4) (Yücel, 1995: 149).

“Hicr **ôltürdi** mênî aňlasam êrdi munça
Dostlar yârdın ayrılmas êdim **ôlgünçe**” (34/1) (Yücel, 1995: 138).

“Özüñni şâd tutkıl **ğam yeme** dünyâ üçün zinhâr
Ki bir dem **ğam yemekke** arzımas dünyâ-yı fersûde” (28/4) (Yücel, 1995: 134).

1.2.8. İkizleme (Gemination)

İkizleme, aynı sözcük ya da söz gruplarının bağlaçlı ya da bağlaçsız olarak art arda yinelenmesiyle yapılır” (Özünlü, 2001: 121). Bu yineleme türünde ikilemelerin ve tekrarlı öbeklerin kullanıldığı görülür. *İkileme* “anlatımı güçlendirmek ve vurgulamak üzere aynı, yakın anlamlı ya da karşıt anlamlı sözcüklerin ve ses bakımından birbirine benzer sözcüklerin yan yana

kullanılması” (Hatiboğlu, 1981: 9) olarak tanımlanır. İkilemeler de bir tür ikizleme örneği olsa da kalıplaşmış olmaları yönüyle diğer ikizleme türlerinden ayrılır.⁹

Divan’da ikilemelerle yapılmış ikizleme örnekleri şunlardır: ¹⁰

“**Renge renge** güllerini bâğ-bân ‘arz etme kim
Teh-be-teh kanlık köñül gül ârzûsın kıлмаğay” (63/2) (Yücel, 1995: 156).

“Barur gerçi üni **ferseng ferseng**
Velî öz ünige ol bîş âheng” (530/4) (Yücel, 1995: 308).

“Hâli vü êkki lebi dèk bolmağay
Hindû er keltürse şekker **teng teng**” (411/2) (Yücel, 1995: 284).

“Kem körünse ni ‘aceb ol gül-‘izâr
Zülfini kim keltürüptür **târ târ**” (383/1) (Yücel, 1995: 276).

“Bilmişem her nè ki kıldıñ tañrîr
Fehm kıldım ğarañını **bir bir**” (132/26) (Yücel, 1995: 212).

“Boldı mezkûr bu on êkki mağâm
Barçası **pîne pîne** nâm-be-nâm” (552/4) (Yücel, 1995: 314).

Farsça kökenli sözcüklerden pekiştirme elifi -â- ile kurulan *ser-â-ser* “baştan başa”, *pey-â-pey* “yavaş yavaş, azar azar”, *dem-â-dem* “her zaman” ile *be-* “ile, için, -e kadar, -e göre” anlamında ön ekle kurulan *dem-be-dem* “zaman zaman”, *nâm-be-nâm* “isim isim”, *ser-be-ser* “baştan başa”, *teh-be-teh* “kat kat” ikilemeleri de bu bağlamda değerlendirilebilir:

“Kılur sên telh ‘ıyşım kâminı bî-hûde sözlerdin
Ser-â-ser sözlerin zehrîdür iy nâsih ki pend irmes” (41/3) (Yücel, 1995: 142).

⁹Erdem (2005: 191), aynı sözcüğün tekrarı ile oluşan yapıları *ikileme* olarak değil *yineleme* olarak adlandırmak gerektiğini belirtir. İkilemelerin sözlüklerde madde başı olabileceğini ancak yinelemelerde bunun mümkün olmadığını ifade eder. Erdem’in yineleme adlandırmasını önerdiği örnekler, geleneksel dil bilgisinde aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemelerdir. Ancak deyiş bilimi kapsamında yineleme ve ikileme ayrımı anlamsal kalıplaşma durumlarına göre ele alınmıştır. *Bâbü'r Divanı*’nda tespit edilen ikilemelerin hepsi birer ikizleme örneği olarak aynı sözcüğün tekrarıyla oluşan ikilemelerdir.

¹⁰Toprak (2005: 278), iki ögesinin de aynı sesle başlaması veya bitmesi yahut sözcük içindeki seslerin birbirine benzemesi ve aynı kökten iki sözcüğün ayrı gramatikal şekillerde kullanılması yoluyla kurulan ikileme örneklerinde aliterasyon görülebildiğini belirterek Harezmi Türkçesindeki bu yapıları örneklendirir. Bu durum ikilemelerin hem *ses bilgisel yineleme* hem de *ikizleme* türlerini içerdiğini gösterir.

“Tilbe boldum el dèmes hâlimni ey zâlim saña
Yâ biri kelseñ **pey-â-pey** aytayn hâlim saña” (367/1) (Yücel, 1995: 272).

“Mên **dem-â-dem** kan yutar mên hier ayağıdın nêtey
Özgelerniñ câm-ı vaşlı gerçi mâl-â-mâldür” (26/3) (Yücel, 1995: 133).

“**Dem-be-dem** bâde-i gül-reng içsek
Tün yarımığaça ol reng içsek” (557/5) (Yücel, 1995: 318).

“Boldı mezkûr bu on êkki maķâm
Barçası pîne pîne **nâm-be-nâm**” (552/4) (Yücel, 1995: 314).

“Bir çemendür şahını kim bolğay benefşe **ser-be-ser**
Têgresi gül-zârdur kim bolmağay bir hâr aña” (70/3) (Yücel, 1995: 160).

“Mênîñ köñlüm ki gülniñ gonçesi dek **teh-be-teh** kandur
Eger yüz miñ bahâr olsa açılmağı nê imkândur” (50/1) (Yücel, 1995: 147).

Kirkiz (2013: 165-166), kelime tekrarıyla oluşabilecek bir kelime grubunun şekilsel olarak “ikileme”yle benzerlik gösterse de işlev açısından ikileme özelliği taşımayabileceğine dikkat çeker: “Şairler, bazen bir kelimenin anlam yoğunluğunu arttırmak veya o kelimeyi daha güçlü hâle getirmek maksadıyla tekrarlardan istifade eder. Bu sayede yinelenen ifade güçlü bir vurguya kavuşur. Bu tarz örnekleri ikilemelerden ayrı tutmak gerekir.” *Divan*’da bu şekilde yapılmış ikizlemeler de geçmektedir. Anlatımı kuvvetlendirmek için yapılmış bu tekrarlar şöyledir:

“Yok saña vefâ vü rahm ü pervây nêtey
Ey **vây nêtey vây nêtey vây nêtey**” (232/2) (Yücel, 1995: 239).

“Mên asru harâb u yâr köp müstağnî
Ey **vây maña vây maña vây maña**” (184/2) (Yücel, 1995: 227).

““Âşık olğaç kördüm ol şimşâd kaddin yüz belâ
Allâh Allâh ‘ışk ara mundağ belâlar bar emiş” (58/2) (Yücel, 1995: 153).

“Köñlümdе közümdе ‘**ışk êdi ‘ışk**
Şi‘rimde sözümde ‘**ışk êdi ‘ışk**” (556/3) (Yücel, 1995: 316).

“Köñülge miñnet ü gam her nê **bolsa bolsa** êdi
Ki yârğa katılıp gayrdın kutulsa êdi” (123/2) (Yücel, 1995: 190).

Bu tür ikizlemelerde yinelenen sözcükler arasına ünlemler ve sıfatlar gibi anlamı pekiştirecek sözcükler girebilir:

“Ger vaşl müyesser olmas aytay bâbür
Feryâd habîb ü âh u **feryâd habîb**” (286/2) (Yücel, 1995: 252).

“Bahâr mevsimi yetti vü hoş hevâ ötti
Teğâfûl eyleme sâkî ki **ötti** hâ **ötti**” (483/1) (Yücel, 1995: 297).

“Merdâneliğınızı barı el bildi
Rahmet sizge hezâr **rahmet sizge**” (210/2) (Yücel, 1995: 233).

1.2.9. Koşut Yineleme (Symploce)

Koşut yineleme, “Bir bölükteki dizenin sonlarındaki sözcüklerin başka bir bölükte aynı yerlerde yinelenmesiyle yapılır” (Özünlü, 2001: 121-122). Öztekin (2002: 88-89), Özünlü’den hareketle koşut yinelemenin; matlanın bir dizesinin maktada tekrarlanmasıyla yapılan redd-i matlayı çağrıştırdığını, vasıta beyitlerin tekrar edilmesiyle oluşan terci-i bentlerin de koşut yinelemeye örnek sayılabileceğini belirtir. Ayrıca Özünlü (2001: 138), bu yineleme türünün önyineleme ve artyinelemenin ikisinin birden aynı bölükte toplanmasıyla oluştuğunu belirtir.

Bâbürr Divanı’nda bir bölükteki dizenin sonundaki sözcüklerin başka bir bölükte aynı yerlerde yinelenmesiyle yapılmış koşut yinelemeler şöyle gösterilebilir:¹¹

“**Nêçe** hüsñ ehliidin maḥzun köñül âzâr **tapḳay sên**
Nêçe gül-çihrelerdin bağrıñ içre ḥâr **tapḳay sên**
Nêçe maḳdûr bar nêçe anıñ râyiçe bargay sên
Nêçe bargan sayı özünñi bî-miḳdâr **tapḳay sên**” (99/1-3) (Yücel, 1995: 176-177).

Yukarıdaki ilk iki dizenin sonlarında kullanılan artyinelenmiş sözcükler şiirin sonraki beyitlerinde de aynı yerde yinelenmektedir. Aynı zamanda bu beyitlerde önyineleme de yapılmıştır.

“**Bu** nêçük zulmdür nihâyeti **yok**
Bu nê yağlıg sitem ki ğâyeti **yok**
Cân u köñlide cüz’ cehâlet **yok**
Hiç işide anıñ ‘adâlet **yok**” (129/26,32) (Yücel, 1995: 204).

¹¹ Yapılan çalışmalarda koşut yinelemenin örneklendirilmesinde farklı anlayışlar söz konusudur. Karataş (2021: 220-221), Demirel Kamanlı (2024: 179), Güneş (2011: 151), Boztaş (1994: 179) koşut yinelemeyi önyineleme ve artyinelemenin aynı anda kullanılması olarak değerlendirir. Ulus (2021: 156-157), farklı mısralarda/bölüklerde geçen artyinelemeleri koşut yineleme kabul eder. Kayhan (2013: 151), mısra olarak bölüklerde tekrarlanan ifadeleri koşut yineleme olarak kabul eder. Gümüş (2023: 97), redd-i matlaları koşut yineleme kabul eder. Uğur (2024: 223) ve Öztekin (2002: 89), terci-i bentlerde tekrar eden vasıta beyitleri koşut yineleme kabul eder.

Yukarıdaki dizelerde artyinelenmiş sözcükler şiirin sonraki beyitlerinde de aynı yerde yinelenmiştir. Bölükte önyineleme de görülmektedir.

“Kadi şâh-ı gül dök nigârım **kanı**
Lebi gonçe dök gül-‘izârım **kanı**
Nê tañ yüz nigâr olsa kan yaş ile
Ki ol yüzi gül yaş nigârım **kanı**
Kara kêçelerde közüm yarutur
Uşal şem‘-i şebhâ-yı târım **kanı**” (53/1-3) (Yücel, 1995: 149).

Yukarıdaki beyitlerde mısra sonlarında *kanı* sözüyle yapılan artyinelemeler sonraki bölümde aynı yerde tekrarlanmıştır.

“Kim körüptür ey köñül ehl-i cihândın **yağşılığ**
Kim ki andın yağşı yok köz tutma andın **yağşılığ**
Ger zamânı nefy kılsam ‘ayb kılma ey refîk
Körmedim hergiz nêteyin bu zamândın **yağşılığ**” (24/1-2) (Yücel, 1995: 132).

Yukarıdaki beyitlerde mısra sonlarında *yağşılığ* sözüyle yapılan artyinelemeler sonraki bölümde aynı yerde tekrarlanmıştır.

Önyineleme ve artyinelenmenin ikisinin birden aynı bölümde toplandığı yinelemeler de koşutluk yapan yineleme kabul edildiğinden aynı beyitlerde bu şekilde kurulmuş örnekler de geçmektedir:

“Nê körey tûbânı kadd-i hoş hırâmın **barıda**
Nê kılay sünbülîni hatt-ı müşg-fâmın **barıda**” (14/1) (Yücel, 1995: 125).

“Yüz hasret ü iştiyâk **birle**
Yüz min elem ü firâk **birle**” (126/3) (Yücel, 1995: 192).

“Zahmın köñül tiler aña **kılğay sên**
Zahmın köñülge bî-hatâ **kılğay sên**” (237/1) (Yücel, 1995: 240).

“Geh elgime gâbgabın **alsam**
Geh ağzıma ol lebiñni **alsam**” (126/20) (Yücel, 1995: 194).

“Yana bir köz gamıdın haste **körer mên özni**
Yana bir zulfğa vâbeste **körer mên özni**” (121/1) (Yücel, 1995: 189).

1.2.10.Ek Yinelemesi (Homoioleuton)

Birbirinden farklı sözcüklere aynı eklerin getirilmesi ile yapılan yineleme türüdür (Özünlü, 2001: 122). Eklerdeki aynı ses birliklerinin yinelenmesi metne anlam ve ritim açısından katkı sağlar. Türkçenin ek çeşitliliği şiirlerde

ahengi sağlamada önem arz eder. *Bâbü'r Divanı*'nda geçen ek yinelemesi örnekleri aşağıdaki beyitlerde gösterilmiştir.

Bazı beyitlerde yalnızca bir ek türü yinelenmiştir:

“Nêtey**in** nè kılay**ın** derdim üçün
Çâre kimdin biley**in** derdim üçün” (132/7) (Yücel, 1995: 211).
“Yâr gamı**dın** hier elemid**in**
Şabr kemid**in** nâle vü feryâ**d**” (77/4) (Yücel, 1995: 164).

“Cevr**de** nâdir zulm**de** mâhir
İşv**ede** kâdir gamz**ede** üstâ**d**” (77/3) (Yücel, 1995: 164).

Bazı beyitlerde birkaç ek türü mısraların aynı yerlerinde koşturularak yinelenmiştir:

“Fikr**im** bu durur ki saña yêtsem
Zikr**im** bu durur söz**ü** eşitsem” (126/10) (Yücel, 1995: 193).

“Köz**ümde** egerçi yok cemâ**li**
Könl**ümde** durur velî hayâ**li**” (126/9) (Yücel, 1995: 193).

“İşv**e** bile gamze**ni** vü nâzı**ni** mu d**e**y
Cevr**ü** bile süz**ü** u güdâzı**ni** mu d**e**y” (229/1) (Yücel, 1995: 238).

“Vaş**fı** nêçük kılay bu müjden**i**
Çı**nı** kândın biley bu müjden**i**” (128/18) (Yücel, 1995: 200).

“Leb**i** hâsret**ide** zâr tapar m**ên** cân**ı**
Köz**i** fûrkat**ide** hâste körer m**ên** öz**ni**” (121/2) (Yücel, 1995: 189).

1.2.11.Çaprazlama (Chiasmus)

“Dil bilgisel yapıların zıt özelliklerle art arda gelecek biçimde kullanılmasıdır” (Özünlü, 2001: 121). Karataş (2021: 219), *çaprazlamada*, zıt yapıyla yinelenmelerden farklı olarak kelimelerin veya kelime gruplarının tekrarlanmadığını, zıtlığın anlam yönüyle oluştuğunu belirtir. *Bâbü'r Divanı*'nda örnekleri şöyledir:

“Cihânda her kişige **bar** murâ**d**
Min**i** **yoktur** murâ**d**ı sindin ayru” (39/2) (Yücel, 1995: 141).

Dünyada her insanın bir muradı vardır. Benim senden başka muradım yoktur.

Beyitte “Dünyada her insanın bir arzusu vardır ama benim yoktur.” sözüyle önce anlamsal bir karşıtlık oluşturulmuş sonra yine “senden başka”

ifadesiyle ilk mısraya anlamsal dönüş yapılmıştır. Bu durum *çaprazlama* olarak değerlendirilebilir.

“Tekellüf her nêçe şûrette bolsa andın artuğ sên
Sêni cân dërler **ammâ** bî-tekellüf cândın artuğ sên” (35/1) (Yücel, 1995: 138).

Bedeli ne şekilde olursa olsun sen ona değersin. Sana “can” derler ama şüphesiz ki candan ötesin.

Aşk konulu bu beyitte maşuk her türlü eziyete katlanır çünkü sevgili buna değer. Sevgili adlandırmalarında *can* sözcüğü kullanılsa da *canan* candan daha üstün bir varlıktır ve canan uğruna candan geçilir. Beyitte bu anlamsal karşıtlıkla *çaprazlama* yapılmıştır.

“Maña barmağ müşkil ü kèlmek saña âsân durur

Uşbu müşkilni maña yâ rab sên âsân kılğa sên” (113/4) (Yücel, 1995: 184).

Bana gitmek zor ve sana gelmek kolaydır. Ya Rab! Bu zorluğu bana sen kolaylaştır. Ya Rab!

Beyitte zor olan *gitme* eyleminin kolay olan *gelme* eylemine sahip olan Rab tarafından kolaylaştırılması istenmiştir. İlk mısradaki müşkül, ikinci mısradaki giderilme talebiyle *çaprazlanmıştır*.

1.2.12.Zıt Yapılı Yineleme (Antimetabole)

Zıt yapılı yineleme “Art arda gelen tümceler içinde sözcüklerin zıt dil bilgisel özelliklerle kullanılmaları biçiminde yapılır” (Özünlü, 2001: 120). Karataş (2021: 218), zıt yapılı yineleme ile *çaprazlamanın* benzer özellikler taşıdığını ancak zıt yapılı yinelemede tekrar edilen unsurun ilk unsura tamamen benzediğini sadece anlam bakımından zıtlık taşıdığını belirtir.

Bâbü'r Divanı’nda zıt yapılı yineleme örneklerinde kimi zaman iki farklı unsurun iki karşıt durumda bulunması söz konusudur. Bu yinelemeler, genellikle âşık ile maşuğun karşıt davranışları üzerinden kurulur:

“Yâd eylemediñ hergiz munça ki yalınıp mên
Sên mênî sağınmay sên mên sênî sağınıp mên” (480/1) (Yücel, 1995: 297).

Bunca yalvardım, asla dikkate almadın. Sen beni düşünmüyorsun, ben seni düşünmüşüm.

“Hâlimni nêçe dësem dëmes sên mênî yâr

Sên dëmesenñ êy yâr mênî mên nê dëyin” (248/2) (Yücel, 1995: 243).

Hâlimi ne kadar anlatsam da sen bana yâr demezsin. Ey yâr, sen söylemezsen ben bana ne diyeyim?

“Nêçe tegâfûl êtip **maña bakmayın yörür ol**
Nêçe tazarru‘ êtip **mên aña bakıp turayın**” (97/4) (Yücel, 1995: 176).

Nasıl anlamazlıktan gelip bana bakmadan gider. Ben ona yalvararak nasıl bakıp durayım?

“Mêni hicrânda köydürseñ köñül sendin savutmas mên
Egerçi sên unuttuñ mênî sênî mên unutmas mên” (438/1) (Yücel, 1995: 290).

Beni ayrılıkta yaksan da gönül senden soğumaz. Eğer sen beni unutsan ben seni unutmam.

Bazı beyitlerde zıt dil bilgisel özellikler dışında tekrar edilen unsurun ilk unsura tamamen benzediği, sadece anlam bakımından zıtlık taşıdığı görülür:

“Kûşeî tutsam cihânnıñ ehlidin ğam körmesem
İsterem el körmese mênî vü mên hem körmesem” (492/1) (Yücel, 1995: 299).

Köşeyi tutsam, dünyanın insanlarından keder görmesem. Başkası beni görme, ben de (onları) görme.

“Da‘vâ-yı ‘ışk êtip ğayr bâbüri ‘ayb kılma
Kim mên edim sênîñ dëk sên bolğa sên mênîñ dëk” (59/5) (Yücel, 1995: 153).

Aşk davası güdüp artık Bâbüri’ü ayıplama. Ki ben (de) senin gibi(ydim), sen (de) benim gibi olacaksın.

Bazı zıt yapılı yinelemelerde iki farklı unsur iki farklı durumla ilgili aynı anda yinelenir:

“Andın soñra ayak êligge alıban
Sên tutsañ u mên içsem mên tutsam u sên” (243/2) (Yücel, 1995: 241).

Ondan sonra kadehi ele alıp sen tutsan ve ben içsem, ben tutsam ve sen (içsen).

Bu beyitte *sen* ve *ben* unsurları; *içmek* ve *tutmak* eylemleri ile iki kez zıt yapılı yineleme yapmıştır.

Zıt yapılı bazı yinelemeler, karşılaştırmalı bağlaçlarla da sağlanmıştır:

“Barça ta‘zîm kılıp birbirini mestâne

Kâh başta ayak érdi geh ayakta baş édi” (108/6) (Yücel, 1995: 181).

Hepsi birbirine kendinden geçercesine hürmetler gösterip kâh başta ayaktı kâh ayakta baştı.

1.2.13.Çapraz Yineleme (Antistrophe)

“Bir bölümde birbiri ardına gelen iki tümcenin, başka bir bölümde yerlerinin değiştirilerek kullanılmasıdır” (Özünü, 2001: 122; Boztaş, 1994: 180). Karataş (2021: 221), çapraz yinelemenin mısra değil beyitler arasında gerçekleştiğini belirtir.¹² *Divan*’da beyitler arası iki cümlemin art arda başka bölümde yinlendiği çapraz yinelemeye rastlanmamıştır. Ancak tek cümlemin yer değiştirilerek başka bölümde yinlendiği örnekler de çapraz yineleme olarak değerlendirilebilir. Aşağıdaki iki örnekte beytin ilk mısrasındaki ifade birkaç beyit sonra başka bir beytin ikinci mısrasında yinelenmek suretiyle çapraz yineleme yapılmıştır:

“Saçınığ sevdâsı tüşti başıma baştın yana

Tîre boldı rûzgârım ol kâra kaştın yana

Ayağım yetkençe bâbü r dek kiter êrdim nêtey

Saçınığ sevdâsı tüşti başıma baştın yana” (9/1,5) (Yücel, 1995: 122-123).

“Kim körüptür êy köğül ehl-i cihândın yahşılığ

Kim ki andın yahşı yok köz tutma andın yahşılığ

Yahşılık ehl-i cihândın isteme bâbü r gibi

Kim körüptür êy köğül ehl-i cihândın yahşılığ” (24/1,6) (Yücel, 1995: 132).

Mısralar arasında söz gruplarının yer değişimleri ile yapılan çapraz yinelemeler ise şu şekildedir:

¹² Özünü (2001: 122), çapraz yinelemeye “Biz de karaderiliyiz onlara göre/ Tarla çabalayan, pamuk toplayan, tütün kıran/ Tarla çabalayan, pamuk toplayan, tütün kıran/ Biz de karaderiliyiz onlara göre”; Boztaş (1994: 180), “**Kardeşliğin alıcı kuşu/ Kalkar konar/ Köylü/ Biçer ayırık otlarını ayıra başaklardan/ Kalkar konar/ Kardeşliğin alıcı kuşu**” örneklerini vererek art arda gelen iki cümlemin başka bir bölümde yer değişikliği ile kullanımını gösterir. Kotan (2022: 33), “**Yaylaklar kışlak** ola, **kışlaklar yaylak** ola; **Tat kızını Türk** ala, **Türk kızını** hem **Tat** ala” mısralarını vererek mısralar arasında bir çapraz yineleme yapıldığını gösterir. Ancak Kotan’ın 2. verdiği örneğe benzer: “Korkularından arınmak için zenciler beyazlara muhtaçtır; suçlarından arınmak için de beyazlar zencilere” örneğini Özünü (2001: 120) zıt yapılı kabul eder. Bu çalışmada Özünü (2001) ve Boztaş’ın (1994) sınırlarını belirlediği “iki tümcenin başka bir bölümde yer değişikliği ile yinlendiği” bir çapraz yineleme tespit edilememiştir. İki örnekte tek cümlemin aynı şekilde yer değişikliği ile yinlendiği görülür. Ancak beyitlerde geçen yerleri değiştirilmiş ifadeler de çapraz yineleme olarak değerlendirilmiştir.

**“Nêçe kim kıldım vefâ kördüm cefâ
Nêçe kim kördüm cefâ kıldım vefâ”** (128/13) (Yücel, 1995: 201).

**“Ĥabîb bolsa êdi yâ raķîb ölse êdi
Raķîb ölse êdi yâ ĥabîb bolsa êdi”** (123/1) (Yücel, 1995: 190).

**“Nê çâre kılay nêtey ki têngri gûyâ
Mihnetni maņa yâr etti miĥnetķa mênî”** (249/2) (Yücel, 1995: 243).

Bâbü’ün şiirlerinde bazı söz gruplarındaki sözcüklerin mısralar arasında yer değiştirmeleri de çapraz değerlendirme olarak değerlendirilebilir:

**“Köñülge boldı ‘acâyib belâ kıara saçıñ
Şikeste köñlüme êrmiş kıara belâ saçıñ”** (10/1) (Yücel, 1995: 123).

**“Ol kıara köz hicride tün dek kıarardı kündüzüm
Yâ rab andaķ künni ol közi kıara körsetmegey”** (92/3) (Yücel, 1995: 173).

**“Gerçi ‘âşık lâzımı ‘âlemde rüsvâlĥ durur
‘Işķ ara bâbü’ kibi rüsvâ-yı ‘âlem bolmasun”** (80/6) (Yücel, 1995: 166).

**“Saçıñ belîñçe vü belîñ dağı saçıñ kibi nâzûk
Leţâfet içre yok farkı bu êkkinîñ ser-i mûyî”** (102/3) (Yücel, 1995: 178).

1.2.14.Tırmanma (Climax)

Özünlû’nün (2001: 120) yineleme türleri arasında saydığı *tırmanma*, sözcük ya da söz gruplarının ya da cümlelerin gittikçe artan bir önem sırasına göre art arda sıralanması yoluyla oluşturulur. Şiir dilinde karşılaşılması, mısraların uzunluk sınırı olması sebebiyle zor olduğundan daha çok nesirde görülür. *Divan*’da *tırmanma* olarak değerlendirilebilecek örnek şöyledir:

**“Körgeç ok közüme sürüp öptüm
Öpkeç ok başıma kıoyup kıoptum”** (131/4) (Yücel, 1995: 209).

Görünce gözüme sürüp öptüm. Öpünce başıma kıoyup ayağa kalktım.

Beyitte *görmek*, *göze sürmek*, *öpmek*, *başına kıoymak*, *ayağa kalkmak* eylemleri bir aşamalılık bildirir şekilde sıralanarak *tırmanma* yapılmıştır.

1.3.Söz Dizimsel Yineleme

Özünlû (2001: 123), söz dizimsel yinelemelerin yapısal koşutluğu sağladığını, çaprazlamanın da söz dizimsel yinelemeler açısından ele alınabileceğini belirtir. Karataş (2021: 222), söz dizimsel yinelemelerin aynı unsurların veya aynı dizilişe sahip unsurların oluşturduğu yinelemeler olarak

incelenebileceğini belirtir. Aynı unsurların bölüm sonlarındaki tekrarı olan nakaratlar da söz dizimsel yinelemelerin bir kolunu oluşturur.

Aşağıdaki beyitlerde her mısranın öge dizilişi ve cümle türü aynıdır:¹³

“Çerhniñ mên körmegen cev̄ ü cefâsı kaldı mu
Haste köñlüm çekmegen derd ü belâsı kaldı mu” (49/1) (Yücel, 1995: 147).
özne **yüklem**

“İşk râh u resmini unutka mên
Zühd tavr u şîvesini tutka mên” (128/15) (Yücel, 1995: 200).
belirtili nesne **yüklem**

“Ġayrga nêçe vefâ kılğay sên
Cânıma nêçe cefâ kılğay sên” (118/1) (Yücel, 1995: 187).

yer tamlayıcısı zarf tamlayıcısı yüklem

1.4. Anlam Bilimsel Yineleme

Anlam bilimsel yineleme “birbirinin peşi sıra gelen iki tümcede ya da aynı bölükte art arda gelen iki tümcede, bir sözcüğün iki ayrı anlamda kullanılması” ile yapılır (Özünlü, 2001: 124). Eş sesli sözcüklerin ya da çok anlamlı eylemlerin aynı mısra ya da bölüklerde kullanılması anlam bilimsel yinelemedir. Karataş (2021: 223), zıt anlamı veya aynı anlamı çağrıştıran sözcüklerin bir arada kullanılmasının da anlam bilimsel yinelemelerin içerisinde yer aldığını belirtir. Bu durumda klasik edebiyat söz sanatlarından cinas, tezat, tenasüp sanatları bağlamındaki yinelemeler bu sınıfa dahildir.¹⁴

Bâbü'r Divanı'nda anlam bilimsel yineleme olarak değerlendirilebilecek örnekler şunlardır:

Eş sesli sözcüklerin kullanımı ile anlam bilimsel yineleme yapılmıştır:

“Yâ kaşın yanlıg eğilgen cism-i zârımnı mu dèy
Yâ saçın dèk tîre bolğan rûzgârımnı mu dèy” (68/1) (Yücel, 1995: 159).

Yay kaşın gibi eğilmiş, inleyen bedenimi mi anlatacak? Ya da saçın gibi karanlık ömrümü mü anlatacak?

¹³ *Divan*'da söz dizimsel yinelemeyi sağlayan diğer yineleme türleri, adlandırıldıkları başlıklarda değerlendirildiğinden burada yalnızca öge dizilişi açısından koşut yinelemelere yer verilmiştir.

¹⁴ Aslan (2010: 17-22), *Bâbur Divanında Öncelemeler ve Öncelemelerde Paralelizm* makalesinde *Divan*'daki öncelemeleri ve koşutlukları incelemiştir. Cinaslı, anlamdaş, yakın anlamlı, karşıt anlamlı ve kökteş sözcükleri önceleme açısından ele almıştır.

Yukarıdaki beyitte *yâ* “yay” ve *yâ* “ya bağlacı” eş sesli olarak kullanılmıştır.

Divan’da eş ve yakın anlamlı sözcüklerin kullanımı ile de anlam bilimsel yineleme yapılmıştır:

**“Kuyuş yañlığ yüzüne mên durur mên vâlih ü hayrân
Yañı ay dëk kaşınğa mên durur mên ‘âşık u mâyl”** (73/4) (Yücel, 1995: 162).

Güneş gibi yüzüne şaşkın ve hayran (olan) benim. Yeni ay gibi kaşına âşık ve hevesli (olan) benim.

Yukarıdaki beyitte *yañlığ* ve *dëk* sözcükleri “gibi” anlamında eş anlamlı sözcüklerdir. İki mısra da iki farklı edat grubu kurularak anlam bilimsel yineleme yapılmıştır. Aynı beytin son sözcüklerinde ise bağlama grubu ile yakın anlamlı sözcükler arasında anlam bilimsel yineleme kurulmuştur.

**“Murâd vaşlıñ êrür êyle yâd bâbüri
Unutmağıl yana bu nâ-murâd bâbüri”** (466/1) (Yücel, 1995: 294).

Murad(ım) vuslatındır, Bâbüri’ü yâd et. Bu kısmetsiz Bâbüri’ü unutma.

Bu beyitte *yâd êyle-* ve *unutma-* eylemleri anlam açısından birbirini karşılar nitelikte olduğundan anlam bilimsel yineleme örneğidir.

Karşıt anlamlı sözcüklerin kullanımı ile de şiirdeki anlam pekiştirilmiş ve anlam bilimsel yineleme yapılmıştır:

**“Külmes maña şubh-ı vaşl bâbüri
Her nêçe ki hîcr şamı yığlay”** (60/7) (Yücel, 1995: 154).

Bâbüri, kavuşma sabahı bana gülmez. Her nasıl ki ayrılık akşamı ağlar.

Yukarıdaki beyitte *kül-* “gülmek” ve *yığla-* “ağlamak” ile *şubh-ı vaşl* “kavuşma sabahı” ve *hîcr şamı* “ayrılık akşamı” sözlerinin anlamsal karşıtlıkları anlam bilimsel yineleme yapılmasını sağlamıştır.

1.5. Metinsel Yineleme

Metinsel yinelemeler, şiirde belirli dizelerin tekrarlanması biçiminde yapılır, ritmi ve vurguyu sağlar. Bu yinelemeler, metnin bütünü ile bir anlam uyuşması sağlayarak yapının anlamsal derinliğini artırır. Özünlü (2001: 126), bazı kaynaklarda metinsel yinelemeler olarak sadece nakaratlardan bahsedildiğini belirtir. *Bâbüri Divanı*’nda doğrudan nakarat bulunan şiirlere rastlanmaz. Ancak bir beytin ilk mısrasının başka bir beytin ikinci mısrasında tekrarlandığı çapraz yineleme örnekleri bulunur. Ancak bu

örneklerdeki yinelemeler nakaratlar gibi süreklilik arz eden ritim sağlamaz. Bu nedenle *Bâbü'r Divanı*'nda belirgin bir metinsel yineleme tespit edilememiştir.

Sonuç

Yazınsal yapıtların iç yapılarını meydana getiren dil kullanımlarının çeşitli kuramlar doğrultusunda çözümlenmesinde deyiş bilimi ilkelerinden yararlanılır. Özellikle şiir dili, özlü ve imgeli anlatımı ve ezgisel ahengi nedeniyle deyiş biliminin çalışma alanıdır. Divan şiiri ve deyiş bilimi, çalışma sahaları ve yöntemleri bakımından farklılıklar gösterse de divan şiirindeki ahenk öğeleri ile deyiş biliminin ilkeleri (koşutluk, yineleme, önceleme ve sapma) arasında ortaklıklar bulunur. Divan şiirinde söz tekrarına dayalı edebî sanatlar deyiş bilimi ilkelerinden *yineleme* ile benzerlik gösterir. Şiir kurgusu içinde önemli yapı unsurlarından olan yinelemeler, şiirin yapısında belirli bir düzen oluşturarak şiire estetik bir nitelik kazandırır. Anlamı, söz ve söylem ile pekiştirerek şiire akıcılık ve ahenk katar. Bu nedenle şairler şiirlerinde ahengi sağlayacak her türlü unsuru yerinde ve doğru kullanarak sanatsal başarılarını ispata çalışır. Özellikle divan edebiyatı, şairlerin sanatsal maharetlerini ustaca göstermelerine olanak tanıyan bir alandır.

Teorik ve estetik esaslarını İslam kültüründen alarak meydana gelen ve özellikle Fars edebiyatının tesiriyle şekillenen *divan edebiyatı*, Osmanlı sahasında olduğu kadar Doğu Türkçesinde de önemli şairler yetiştirmiştir. Bâbü'r Şah, 16.yy.da Çağatay sahasında yetişmiş, farklı yazın türlerinde eserler kaleme almış bir hükümdardır. *Divan*'ında topladığı şiirleri hayatına, kişiliğine ve sanatına dair fikir verecek denli gelişmiş bir üslup barındırır.

Bu çalışmada Bâbü'r Şah'ın *Divan*'ındaki yinelemeler deyiş bilimi açısından ses bilgisel, biçim birimsel, söz dizimsel, anlam bilimsel ve metinsel açıdan tasnif edilerek tanımlanmış ve şu saptamalara varılmıştır:

- Bâbü'r'ün, klasik edebiyatın estetik gaye ve anlayışına uygun olarak şiirlerinde *metinsel yineleme* dışında tüm yineleme türlerini kullandığı tespit edilmiştir. *Divan*'da en fazla *biçim birimsel yineleme* türünün örnekleri yer alır.
- Şiirlerin bazı beyitlerinde ünlü ve ünsüz dağılımlarında farklılıklar görülür. Bâbü'r, bazen sadece bir sesi bazen birden fazla sesi yineleyerek *ses bilgisel yineleme* yapar ve müzikal bir ahenk oluşturur.

- Tek sözcükten oluşan ya da tekrarlı bağlaçları, kimi zaman farklı mısraların aynı yerlerinde kimi zaman dağınık şekilde kullanır (*bağlaç yinelemesi*).
- İsim, zamir, sıfat, zarf gibi sözcük türlerini ardışık mısraların başında, ortasında ve sonunda kullanarak *önyineleme*, *iç/odak yineleme* ve *artyineleme* yapar. Böylece şiirlerinde ritim oluşturur.
- Anlamın beyitlere ya da bölüklere sığdırıldığı divan şiirinde Bâbü'r sözünü, söze başlarken kullandığı söz veya söz öbekleriyle sonlandırarak *zıt koşut yineleme* yapar. Böylece sözü başladığı noktaya geri taşıyarak anlamsal bütünlüğü sağlar.
- Bazı beyitlerde mısrayı bitirdiği sözle bir sonraki mısraya başlar. Bu da ifadeyi pekiştirmek için kullandığı *kıvrımlı yineleme* türünü teşkil eder.
- Bâbü'r, bazı beyitlerde aynı sözcüğü farklı eklerle kullanır (*çok ekli yineleme yineleme*). Aynı köklerin ses uyumu ile farklı eklerin anlamsal işlevini birleştirerek bir ahenk yakalar.
- İkilemeleri ve tekrarlı söz öbeklerini kullanarak *ikizleme* yapar. *ser-â-ser*, *dem-â-dem*, *ser-be-ser* gibi Farsça pekiştirmeli ikilemeleri kullanarak çabası bir ritim oluşturur.
- Dize sonlarındaki sözcükleri diğer bölüklerde kullanarak *koşut yineleme* yapar ve şiirsel bütünlüğü sağlar.
- Farklı sözcüklere aynı ekleri getirerek hem işlev hem ses yinelemesi yapar (*ek yinelemesi*).
- Anlamca karşıt durumları bir arada betimleyerek *çaprazlama*; art arda gelen tümcelerde sözcüklerin zıt dil bilgisel özelliklerini vurgulayarak *zıt yapıtlı yineleme* yapar.
- Aynı mısraları başka bölüklerin farklı yerlerinde kullanarak *çapraz yineleme*; ardışık durumların aşamalılığını ön plana çıkararak *turmanma* örneği verir.
- Söz dizimsel açıdan da birbiriyle paralel yapıtlı beyitlere yer veren Bâbü'r, öge sıralanışı ve kelime grupları açısından uyumlu mısraları art arda sıralayarak bir ezgi oluşturur.
- Eş sesli, eş ve yakın anlamlı, karşıt anlamlı sözcükleri ya da söylemleri birbirine koşut olacak şekilde şiirine yerleştirerek *anlam bilimsel yineleme* yapar.

Divan'daki şiirler sözcük çeşitliliği açısından incelendiğinde Bâbü'ün söz varlığının yinelemeye ihtiyaç duymayacak denli geniş olduğu görülür. Belki de bu nedenle şiirlerinde nakaratlara hiç yer vermemiştir. Aynı mısranın sık sık tekrarı yerine sanatsal anlayışı ölçüsünde yinelemeleri şiirlerin bütününe dengeli bir şekilde dağıtmıştır. Deyiş biliminin ayrı bir bilim alanı olarak anılması 20.yy.a uzansa da Bâbü Şah'ın da dahil olduğu klasik edebiyat çevresinin deyiş biliminin ilkelerine çok da uzak olmadığı görülmektedir. Klasik eserlerin çağdaş dil bilimi yaklaşımları ile yeniden çözümlenmesi müelliflerin edebî dilini tespit etmek açısından alan yazınına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (2016), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ASLAN, Üzeyir (2010), "Bâbur Divanında Öncelemeler ve Öncelemelerde Paralelizm", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4.4, 1-26.
- BAYRAKTAR, Eyüp (2024), *Nabi Divanında Gelenekten Sapmalar ve Biçim Bilimsel Yinelemeler*, Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- BOZTAŞ, İsmail (1994), "Metindilbilim Açısından Şiir", *Dilbilim Araştırmaları*, 5, 171-194.
- BURGUCU, Burçin (2019), *Türkçede Sözdizimsel Yinelemeler*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- DEMİREL KAMANLI, Ezgi (2024), "Deyiş Bilimi Açısından Baykara Dîvânı: Yinelemeler", Ed. Turgut TOK-Salih Mehmet ARÇIN-Orhan BALDANE, *Bilimin Işığında Türkolojinin İzinde Pamukkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün 30.Yılına Armağan*, Günce Yayınları, Ankara, 173-181.
- DİLÇİN, Cem (1997), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- DÜŞGÜN, Umut (2011), *En Eski Türk Şiiri Metinlerinin İmge Bilim ve Deyişbilim Yöntemleriyle İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.
- ERDEM, Mehmet Dursun (2005), "Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", *Bilig*, 33, 189-225.
- GÜLER, Hakan (2021), *Eski Türkçede Yinelemeler ve Öncelemeler*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.
- GÜMÜŞ, Mustafa Yunus (2023), "Nedîm'in Gazellerinde Yinelemeler", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 13.1, 75-102.
- GÜNEŞ, Bahadır (2011), "Borçalılı Valeh Hacılar'ın Şiirlerinde Yinelemeler", *Karadeniz Araştırmaları*, 29, 147-156.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1981), *Türk Dilinde İkileme*, TDK Yayınları, Ankara.

- HİRİK, Erkan (2018), "Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları", *Türkiyat Mecmuası*, 28.2, 37-65.
- ILDIRI, Nursan (2025), "Tog'ay Murod'ın "Otamdan Qolgan Dalalar (Babamdan Kalan Tarlalar) Romanında Yer Alan Biçimbirimsel Yinelemeler", *Turcology Research*, 82, 1-11.
- KARABULUT, Mustafa (2019), *Üslupbilim (Stilistik) ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirleri Üzerinde Stilistik Bir İnceleme*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARATAŞ, Derya (2021), "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Yineleme", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23.Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı, 212-225.
- KAYHAN, Hatice (2013), "Fikret Demirağ'ın Şiirlerinde Yinelemeler", *Folklor/Edebiyat*, 74, 145-155.
- KİRKİZ, Saniye (2013), *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Şiirlerinde Yinelemeler*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- KOTAN, Hüsnü (2022), "Deyişbilimsel Bağlamda Dede Korkut Kitabı Gümbet Nüshası'nda Yer Alan Biçimbirimsel Yinelemeler", *Anasay*, 20, 19-46.
- MACİT, Muhsin (1990), "Nesimi'nin Şiirlerinde Ahengi Sağlayan Unsurlardan Tekrarlar Üzerine", *Yönelişler*, 48, 26-36.
- MACİT, Muhsin (1996), *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, İbrahim (2011), "Türk Atasözlerinde Yinelemeler", *Turkish Studies*, 6.1, 1649-1656.
- ÖZTEKİN, Özge (2002), "Divan Şiiri ile Deyişbilim Arasında Yapısal Bir Köprü: Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Yer Alan Biçimbirimsel Yinelemeler", *Türkbilig*, 3, 83-105.
- ÖZTEKİN, Özge (2010), "Deyişbilimsel Bir Paralel Yineleme Unsuru Olarak Divan şiirinde Redd-i Matla", *Turkish Studies*, 5.4, 584-609.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal (2001), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- SARAÇ, Yekta (2004), *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- SARAÇ, Yekta (2012), "Klasik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Ahenk Ögeleri", *Journal of Turkish Language and Literature*, 37.37, 105-136.
- SELÇUK, Bahir (2009), "Divan Şiirindeki Ses ve Ahenkle İlgili Sanatlara Genel Bir Bakış" Ed. Süleyman ÇALDAK-İbrahim Halil TUĞLUK, *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu, 15-16 Mayıs 2009*, Anı Yayıncılık, Ankara, 483-491.
- TANYERİ, Kaan (2023), "Şiir Dilinde Yineleme", *Söylem Filoloji Dergisi*, 8.3, 684-701.

- TOPRAK, Funda (2005), “Harezmi Türkçesinde İkilemeler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5.2, 277-292.
- UĞUR, Fatih (2024), “Ahmedî Divanı'nda Biçimbirimsel Yinelemeler ve Koşutluklar”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8.1, 217-234.
- ULUS, Gökçe (2021), “Değişbilimsel Çözümleme Yoluyla Nâzım Hikmet'in Dünyanın En Tuhaf Mahluku Şiirinin İncelenmesi”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5.1, 149-170.
- YILDIRIM, Ahmet (2023), “Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Yinelemeler”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11.1, 13-25.
- YILDIZ, Seher (2023), *Bâbü'r Divanı'nın Türkiye Türkçesine Aktarımı*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- YILDIZ, Hüseyin (2025). “Seyyid Nesimî'nin Tuyluğlarında Paralelizm”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 113, 85-104.
- YÜCEL, Bilal (1995), *Bâbü'r Divanı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.